

ژئوپولیتیک از چه می گوید؟

دکتر اعظم یوسفی

دکتر هاشم امیری

***

پژواک کیوان

طراح جلد: آرزو خدارضایی

چاپ و صحافی: گلپا

چاپ: اول

سال نشر: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰

شماره ثبت: ۵۸۱۹۶۱-۳۲۸۱۳-۹

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۲۹-۰۶-۲

***

قیمت: ۱۰۰/۰۰۰/۱ ریال

پژواک کیوان

www.pjkeyvan.com

pjkeyvan@gmail.com

تهران؛ سپهبد قرنی. کوچه حقیقت طلب. شماره ۳. واحد ۲۶

تلفن: ۸۸۸۰۴۲۴۹؛ دورنگار: ۸۸۸۹۷۲۱۲-۲۱؛ همراه: ۰۹۱۲۸۱۴۱۰۳۳

www.ketab.ir

سرشناسه: دکتر اعظم یوسفی // - مبانی و مفاهیم ژئوپولیتیک

عنوان و نام پدیدآور: مبانی و مفاهیم ژئوپولیتیک / دکتر اعظم یوسفی

مشخصات نشر: تهران. پژواک کیوان. ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری: ۱۴۴ ص

فروست: پژواک کیوان؛ کارنامه جغرافیای سیاسی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۲۹-۰۶-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت: کتابه نامه

موضوع: جغرافیای سیاسی

موضوع: political geography

شناسه افزوده: امیری، هاشم، ۱۳۶۳

رده‌بندی کنگره: JC۳۱۹

رده‌بندی دیویی: ۳۲۰/۱۲

شماره کتاب‌شناسی: ۸۵۶۷۷۴۹

پیش‌گفتار

جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک دو مبحث مکمل هم از یک دانش هستند که به مطالعه «نقش‌آفرینی قدرت سیاسی در محیط جغرافیایی می‌پردازند.» در حالی که جغرافیای سیاسی، تأثیر انسان بر محیط در مواردی چون ترسیم مرزها، تقسیم سرزمین‌ها، تبیین ملت‌ها و هویت‌ها در قیاس منطقه‌ها مطالعه می‌شود، ژئوپولیتیک را در نگاهی کلی می‌توان عبارت از «مطالعه‌ی اثرگذاری عوامل جغرافیایی بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی صاحبان قدرت دانست.»؛ مانند ارزیابی نقش عوارض و موقعیت‌های جغرافیایی و منابع طبیعی در برنامه‌ریزی‌های مرتبط با پیشبرد اهداف سیاسی قدرت‌ها. در حالی که جغرافیای سیاسی از نقش‌آفرینی‌های سیاسی - محیطی در چارچوب «کشور» سخن دارد، ژئوپولیتیک از نقش‌آفرینی‌های سیاسی - محیطی در چارچوب مفهوم «قدرت» سخن می‌گوید؛ تفکر ژئوپولیتیک، اساساً ارایه‌دهنده‌ی معیارهای مادی و عینی برای فرمالیسیون منافع ملی است. درخواست منافع ملی، تقریباً توجیهاتی را در شرایط گسترده‌تری نسبت به منافع حاکم یا دولت، موجب می‌شود. در چنین شرایطی، ژئوپولیتیک، در شناخت کلاسیکی خود، مختصاتی را برای تفکر در مورد نقش یک کشور در امور جهانی، مطرح می‌کند. منطق فضایی که به سرعت می‌تواند خلاء اندیشه‌گی در سیاست خارجی را پر کند و جایگاه کشور و منافع ملی‌اش در سیستم بین‌المللی را ارتقا بخشد. ژئوپولیتیک، چنین نقشی را بر عهده دارد زیرا روی فلسفه جبرگرایی محیط جغرافیای فیزیکی (اغلب از طریق تفکر استراتژیکی) و جغرافیای انسانی یا فرهنگی بر گفتمان‌هایی تکیه می‌کند که برای یک کشور، مهم هستند. الیزابتا برایت و فابیو پتیتو می‌گویند: «ژئوپولیتیک؛ مانند یک قطب‌نما، برای راهنمایی آینده‌ی غیرقابل پیش‌بینی جهان است.»

در تعاریف و توضیحات بالا، اهمیت فهم ژئوپولیتیک به اختصار تشریح شد، آن هم در اوضاع و فرصت‌های خاص ژئوپولیتیکی ایران با موقعیت جغرافیایی، (استقرار میان دو کانون عمده‌ی انرژی جهانی، تسلط بر خلیج فارس و تماس مستقیم با آب‌های جهان) دارا بودن منابع نفتی و گازی آن، هر چند که به صورت بالقوه در برگیرنده‌ی امتیازات منحصر به فردی برای این کشور است؛ اما بهره‌مندی و فراوری آن مستلزم فهم ژئوپولیتیکی و تدبیر و مدیریت سیاسی بهینه در حوزه‌ی روابط بین‌الملل و سیاست خارجی ایران است. اثر حاضر، گامی مؤثر در جهت بازنمایی فهم رابطه‌ی بین مقتضیات ژئوپولیتیک با سیاست خارجی است، که می‌تواند علاوه بر درک رابطه‌ی مزبور از سوی علاقه‌مندان به این موضوع در محیط‌های علمی و اجرایی، به سیاست‌گذاران

و مدیران حوزه‌ی روابط بین‌الملل و سیاست خارجی کشور در جهت اتخاذ شیوه‌ها و سیاست‌هایی که متضمن منافع ملی و دستیابی به اهداف کشور باشد، کمک کند. بنابراین، با تحلیل و بررسی تأثیرات متقابل عوامل ژئوپولیتیکی بر مؤلفه‌های سیاست در پنج فصل و با عناوین و موضوعاتی پیوسته تألیف و تنظیم شده است.

فصل اول: با عنوان (ژئوپولیتیک در جست‌وجوی معنا و مفهوم) به تبیین و تشریح مؤلفه‌های بنیادین و عمدتاً پایدار در نگرش‌ها و دیدگاه‌های مطالعاتی و علمی مورد تأکید در تحلیل‌ها و بررسی‌های ژئوپولیتیک پرداخته است.

فصل دوم: با عنوان (عوامل سازنده و مؤثر در ژئوپولیتیک) به تشریح و تحلیل عوامل مؤثر در نگرش ژئوپولیتیکی و همین‌طور نظریات رایج این مبحث می‌پردازد.

فصل سوم: با عنوان (گونه‌شناسی مفاهیم ژئوپولیتیکی) به مباحث و مفاهیم مؤثر در ژئوپولیتیک پرداخته‌ایم.

فصل چهارم: کتاب با عنوان (چارچوب جغرافیایی برای فهم ژئوپولیتیک) به عناصر مهم در تفکر ژئوپولیتیکی می‌پردازد.

فصل پنجم: اثر حاضر بحث ضد ژئوپولیتیک را مد نظر قرار داده‌ایم. مبحثی مهم که می‌تواند تأثیر شایانی در تفکیک موضوعات واقعی و علمی مبحث ژئوپولیتیک از مباحثی باشد که در ایران به اسم ژئوپولیتیک، حتی در محیط‌های آموزشی تدریس می‌شود.

در این کتاب سعی بر آن است که با شناخت دقیق و عمیق مفاهیم و مباحث کاربردی ژئوپولیتیک، صفحاتی نو در این مبحث بازگشایی شود تا شاید در ابعاد گوناگون استراتژیک و با تأکید بر عوامل و پدیده‌های ژئوپولیتیک زمینه‌ها و رویکردهای تحقق فرصت‌ها و مقابله با چالش‌های گوناگون برای حضور مؤثرتر ایران در تحولات نظام بین‌الملل با کم‌ترین هزینه و بیش‌ترین منفعت تبیین شود.

فهرست مطالب

فصل اول

ژئوپولیتیک در جست‌وجوی معنا و مفهوم

منشأ و خاستگاه ژئوپولیتیک

برخی از تعاریف ژئوپولیتیک

ژئوپولیتیک از چه می‌گوید؟

فهم ژئوپولیتیکی

آغاز مبحث ژئوپولیتیک

افول مبحث ژئوپولیتیک، پس از جنگ جهانی دوم

فصل دوم

عوامل سازنده ژئوپولیتیک

الف. عوامل ثابت

ب. عوامل متغیر

شاخص‌ترین نظریه‌های ژئوپولیتیک

نقش عوامل جغرافیایی در روابط بین‌الملل

تأثیر فن‌آوری بر جغرافیا

نظریه هارتلند

دریاها و قدرت ملی

پیدایش هواپیما

ژئوپولیتیک اهمیت سیاسی فضای جغرافیایی

ایکونوگرافی و سیرکولاسیون

فصل سوم

گونه شناسی مباحث ژئوپولیتیک

مقدمه

ژئوپولیتیک استعماری

ژئوپولیتیک سنتی

ژئوپولیتیک انتقادی

ژئواستراتژیک

ژئواکونومیک

هیدروپولیتیک

ژئوکالچر

ژئوپولیتیک فضای مجازی

ژئوپولیتیک فضای مجازی

ژئوپولیتیک جنسیت

ژئوپولیتیک جنسیت

ژئوپولیتیک جنسیت

ابعاد ژئوپولیتیک

ژئوپولیتیک عامه پسند